ВІДГУК ОПОНЕНТА
доктора економічних наук, професора Ужви Алли Миколаївни
на дисертаційну роботу Єгіозар'яна Артура Генріховича
на тему: «РОЗВИТОК СИСТЕМ МОНІТОРИНГУ, ДІАГНОСТИКИ ТА КОНТРОЛІНГУ В МЕНЕДЖМЕНТІ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА», представленої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Зростаюча конкуренція, нестабільність у військово-політичній та соціально-економічній сфері вимагають від підприємств не лише забезпечення сталого розвитку, а й збереження належного рівня економічної ефективності для подальшого розширення виробництва. Крім того, необхідно впроваджувати сучасні управлінські інструменти, спрямовані на покращення основної діяльності та економічного зростання.

В таких умовах особливого значення набувають механізми та системи, що сприяють прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. До них належать інструменти моніторингу та контролінгу, які є ключовими для збереження стійкості підприємств, їхньої конкурентоспроможності та безпечного ведення господарської діяльності, зокрема в агропромисловому секторі.

Динамічне середовище господарювання диктує необхідність впровадження сучасних методів і технологій управління підприємствами. Одним із пріоритетних напрямів менеджменту є контролінг, що поєднує теоретичні та практичні аспекти управління, діагностика, як засіб ідентифікації причин зрушень та відхилень в динаміці показників результативності та ефективності діяльності суб'єкта, а також моніторинг, як засіб систематичного спостереження за станом об'єкта управління та збору релевантної інформації для ухвалення рішень.

Незважаючи на важливість цих підходів, їхнє застосування в управлінні основною діяльністю агропромислових підприємств ще

недостатньо досліджене. Це й визначає актуальність представленої дисертаційної роботи.

На актуальність і значущість дисертаційного дослідження вказує те, що дана робота пов’язана з науковими планами Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України згідно теми «Ідентифікувати сценарії та процедури відновлення виробничо-технологічного, агроекологічного та інноваційно-інвестиційного потенціалу молочного скотарства на деокупованих територіях» (номер державної реєстрації 0124U001624, 2024-2025 рр.).

Вказані обставини є свідченням високої актуальності теми дисертаційного дослідження Єгіозар’яна А.Г.

2. Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Дисертаційна робота Єгіозар’яна А.Г. є кваліфікаційною науковою працею, яка відзначається логіко-структурною побудовою, комплексно розкриває зміст нового вирішення дослідженої проблеми. Зміст дисертаційної роботи свідчить про високий рівень обґрунтованості та достовірності наукових положень, результатів, пропозицій та зроблених дисертантом висновків. Матеріалами для наукового досліджень були нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, дані звітності суб’єктів господарської діяльності, а також монографії, наукові статті вчених-економістів.

Дисертант вдало поєднав традиційні та прогресивні методи дослідження. Зміст дисертаційної роботи розкриває її тему. Поставлені завдання відповідають меті дисертаційного дослідження. Сформульовані висновки характеризуються логічністю, аргументованістю, розкривають мету дослідження, а також відображають елементи наукової новизни винесених на захист положень. Основні положення і результати дисертаційної роботи пройшли апробацію.

Отже, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, представлених в дисертації, не викликає сумнівів.

3. Ступінь новизни наукових положень

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає у створенні теоретичних та методологічних основ, методичних і практичних рекомендацій розвитку систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті підприємств-суб'єктів аграрного бізнесу.

Найбільш суттєвими та важливими результатами, які характеризуються науковою новизною, є концепція створення адаптивної підсистеми внутрішньогосподарського контролю в системі управління аграрними підприємствами, яка враховує баланс між централізацією та децентралізацією управлінських функцій, відповідає типу підприємства та специфіки організації і методики внутрішнього контролю, а також включає комплекс наскрізних показників, спрямованих на забезпечення безперебійного постачання продукції, підвищення її якості, зростання продуктивності праці та раціональне використання ресурсів.

Також значний науковий інтерес представляє архітектоніка механізму фінансово-економічної безпеки як складову частину системи управління підприємством, який відображає взаємозв’язок і взаємодію між різними процесами фінансово-господарської діяльності підприємства, а також поєднує фінансові та економічні методи й інструменти згруповані відповідно до функціонального призначення та категорій фінансово-економічної безпеки фінансового менеджменту, що дозволяє зберігати стабільність аграрного підприємства, здійснювати дотримання його фінансово-економічної безпеки та підтримувати сталий розвиток як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Суттєвим прикладним значенням характеризуються підходи та процедури формування ефективної інформаційно-аналітичної підсистеми системи моніторингу, діагностики і контролінгу діяльності суб’єктів аграрного бізнесу, яка поєднує в собі всі види інформації - економічну, ринкову, соціологічну, демографічну тощо, містить канали інформації з необхідною надійністю, швидкістю передачі й пропускною здатністю, включає в себе систему методів та засобів для збору інформації й підготовки управлінських рішень.

Поряд з цим, в роботі удосконалено: методологічну основу

моніторингу, діагностики та контролінгу результатів діяльності аграрних підприємств, яка поєднує загальнонаукові принципи пізнання з локальними підходами до фінансово-господарського контролю на основі застосування класифікації методичних прийомів контролю фінансово-економічних результатів; методичний підхід до внутрішнього моніторингу фінансової стабільності підприємства, заснований на концепції «витрати – реалізація – прибуток» та відповідній матричній моделі, яка дозволяє визначити взаємопов’язані показники у системі внутрішнього контролю фінансової стабільності та виокремити узагальнюючий індикатор; концептуальні засади корпоративної фінансової діагностики, адаптовану для оцінки фінансово-економічної стабільності суб'єктів аграрного бізнесу, які сприяють розвитку наукових підходів у цій сфері, передбачають використання розвиненої системи показників фінансової стабільності з ідентифікацією взаємозв’язку із рентабельністю власного капіталу та рівнем кредитування.

В роботі набуло подальшого розвитку: поняття контролю фінансово-економічних результатів як системи нагляду за фінансово-господарською діяльністю підприємств та інших суб'єктів господарювання для оцінки ефективності, законності операцій, виявлення резервів розвитку, а також визначення ієрархії моніторингу, діагностики та контролінгу в аграрному бізнесі; методологічні засади моніторингу фінансової стабільності аграрних підприємств через виокремлення ринкових та специфічних факторів їх фінансової неспроможності на основі розвитку інструментів моніторингу у фінансовому та нефінансовому напрямах з детальним розкриттям їх змісту та розробкою моделі індексів, які засновані на теоретичних і емпіричних підходах до прогнозування фінансової неспроможності підприємств; організаційні засади діагностики, моніторингу та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу, що включають обґрунтування принципів, завдань та методичних підходів до ефективного управління цим процесом з визначенням ключових аспектів наукової організації та планування контрольно-моніторингової діяльності, які сприяють підвищенню точності оцінки фінансової стійкості та економічної ефективності підприємств з виявленням проблемних зон, оперативним реагуванням на зміни у фінансово-господарському стані підприємств та прийняттям обґрунтованих

управлінських рішень; підхід до створення комплексної системи бюджетування в межах стратегічного управління фінансово-економічними результатами підприємства, яка передбачає ідентифікацію та ієрархічне впорядкування ключових системних, методологічних та фінансових принципів її розробки, а також структури комплексної системи бюджетування та окреслено основні етапи її впровадження, що забезпечують ефективне планування й контроль фінансових потоків підприємства.

Положення наукової новизни в дисертаційній роботі чітко сформульовані та науково обґрунтовані.

4. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні узагальнення, методичні та прикладні положення та пропозиції, одержані автором в результаті дослідження, доведено до рівня практичних розробок, які можуть бути використані у практичній діяльності підприємств агропромислового виробництва при побудові системи моніторингу та контролінгу в менеджменті основної діяльності, а також органами влади різних рівнів.

Наукові положення дисертації Єгіозар'яна А.Г., методологічні та прикладні розробки знайшли відображення в практичній діяльності ТОВ «Українська агроінвестиційна компанія» м. Харків (довідка № 1/253/24 від 17.12.2024 р.), ТОВ «Агро Контур» Сумського району Сумської області (довідка № 144 від 24.12.2024 р.), ФГ «Натон» Сумського району Сумської області (довідка № 127 від 25.12.2024 р.), а також в навчальному процесі при підготовці здобувачів ступеня доктора філософії в Інституті тваринництва Національної академії аграрних наук України (довідка № 394-01/а від 26.12.2024 р.). Впровадження пропозицій та рекомендацій дисертанта засвідчено відповідними документами.

5. Відповідність дисертаційної роботи та реферату вимогам МОН України

Дисертаційна робота Єгіозар'яна А.Г. є завершеною науковою працею, зміст якої викладено у логічній послідовності.

У першому розділі «Теоретичні засади інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу» розглянуто генезис понятійно-категоріального апарату моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті підприємств та об’єднань аграрної сфери, окреслено засади управлінського контролю та забезпечення системності прийняття рішень в розвитку суб'єктів аграрного бізнесу, а також обґрунтовано теоретичний базис інтеграції систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджмент підприємств та об’єднань аграрного бізнесу.

У другому розділі «Методологія формування та функціонування систем моніторингу, діагностики та контролінгу в управлінні діяльністю суб'єктів аграрного бізнесу» обґрунтовано принципи побудови систем моніторингу, діагностики та контролінгу, ідентифіковано методологічні засади вибору контрольних показників та індикаторів в стратегічному, тактичному та оперативному управлінні, а також визначено типологію системи діагностичних та контрольних показників в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

У третьому розділі «Тенденції формування та функціонування систем моніторингу, діагностики і контролінгу та їх вплив на економічні результати діяльності суб'єктів аграрного бізнесу» визначено динамічні тенденції зміни економічних результатів діяльності вітчизняних суб'єктів аграрного бізнесу, організаційно-управлінські тенденції здійснення контрольно-моніторингового процесу в їх менеджменті, а також окреслено аналітичний та організаційний інструментарій контролю економічних результатів діяльності суб’єктів аграрного бізнесу.

У четвертому розділі «Архітектура та архітектоніка механізмів і систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу» розроблено підходи до формування механізмів моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу, обґрунтовано напрями трансформації механізмів моніторингу, діагностики та контролінгу у відповідні системи в менеджменті підприємств та об’єднань аграрного бізнесу, а також ідентифіковано засади реалізації інструментального та функціонального підходів до побудови систем

моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

У п’ятому розділі «Стратегічні напрями розвитку систем моніторингу, діагностики та контролінгу в підвищенні конкурентоспроможності та економічної ефективності діяльності суб'єктів аграрного бізнесу» обґрунтовано напрями та шляхи реалізації заходів внутрішнього моніторингу економічної та фінансової стабільності суб'єкта аграрного бізнесу, визначено склад та процедури вибору стратегічних альтернатив побудови та трансформації систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті підприємств та об’єднань аграрного бізнесу, а також окреслено засади інформаційної підтримки управлінських рішень в підвищенні конкурентоспроможності, економічної ефективності та економічної безпеки діяльності суб'єктів аграрного бізнесу.

Висновки сформульовані чітко, в достатній мірі обґрунтовані та характеризуються науковою новизною. Дисертаційна робота написана українською мовою, оформлена належним чином. Реферат дисертації повністю розкриває зміст наукового дослідження і не містить інформації, яка відсутня в дисертації. Дисертаційна робота Єгіозар’яна А.Г. відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

6. Повнота викладу здобувачем основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 28 наукових працях загальним обсягом 18,3 ум. друк. арк., 16 одноосібних, в тому числі: 20 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях з економічних наук, 3 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях, які індексуються у міжнародних наукометричних базах Scopus та WoS, а також 5 публікацій в інших виданнях.

Наукові статті, опубліковані у фахових, зарубіжних виданнях і виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, та тези доповідей науково-практичних конференцій повною мірою відображають новизну результатів дисертаційного дослідження. У колективно

підготовлених наукових статтях виокремлено особистий внесок здобувача. Вказане дає підстави стверджувати, що основні положення дисертації Єгіозар’яна А.Г. повною мірою опубліковані у наукових виданнях. Діючі вимоги щодо необхідної кількості публікацій дотримані.

7. Зауваження до дисертаційної роботи, дискусійні питання та зауваження

Позитивно оцінюючи результати дослідження, необхідно також вказати на окремі дискусійні положення, зауваження та побажання:

1. Автору слід було б звернути увагу на пріоритетність інструментів та систем моніторингу, діагностики та контролінгу в процесі реалізації контрольної функції менеджментом підприємства-суб'єкта аграрного бізнесу, адже просте підвищення ефективності функціонування цих систем на може бути метою управління суб’єктом економічних відносин, оскільки вказані зміни мають приводити до досягнення цілей більш високого порядку.

2. В першому розділі дисертації доцільно було б більш докладно дослідити не тільки еволюцію наукових поглядів на моніторинг, діагностику та контролінг, а й виявити тенденції розширення або звуження застосування вказаного інструментарію в менеджменті підприємств-суб’єктів аграрного бізнесу.

3. При розгляді в другому розділі дисертації прогресивних інструментів моніторингу, діагностики та контролінгу слід було б більш докладно розкрити перспективи їх застосування в залежності від особливостей діяльності та характеристик підприємств, які є носіями об'єкту дослідження в представленій роботу.

4. Автор застосовує синтетичний підхід при обґрунтуванні архітектури та архітектоніки механізмів і систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу, виносячи при цьому на захист положення щодо архітектоніки механізму фінансово-економічної безпеки суб'єкта аграрного бізнесу, що потребувало б додаткового обґрунтування в частині дотримання логіко-структурної схеми дослідження.

5. У п’ятому розділі дисертації в якості основної мети моніторингу автор визначає забезпечення фінансової стабільності без належної

конкретизації тієї обставини, що моніторинг дає лише уявлення про можливі відхилення, а досягнення вказаної мети передбачає використання всього спектру інструментів управління основною діяльністю підприємства-суб'єкта аграрного бізнесу.

Вказані зауваження відображають власну наукову позицію опонента, не знижуючи при цьому науковий рівень дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Єгіозар'яна Артура Генріховича «Розвиток систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» відповідає діючим вимогам, що встановлені до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук у відповідності з пп. 7, 8 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою КМУ від 17 листопада 2021 року № 1197 (зі змінами), а її автор – Єгіозар'ян Артур Генріхович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Опонент:
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили **Алла УЖВА**

Підпис Алли Ужви
начальник відділу кадрів Світлана Шишова